

a central motivation seems to be that spirituality offers a framework, a language, symbols and values that make it possible to address the uncertainty and challenges lying ahead. This is not to say that spirituality makes the difficulties disappear; instead, they are set within a context, and they become part of a narrative which offers hope and models for action, and that addresses the emotional, existential and ethical dimension of living in times of crisis (p. 272).

Spirituality, here, energizes a fusion of “narrative, practice and place [which] together offer ways to cultivate wild enchantments”, encapsulated in her “catchier formulation”: “*working with wonder and wounds*” (p. 272). It is, then, important that Brissman’s research engaged with people in a specific landscape, Dartmoor, a place severely damaged in the distant past and famed for its uncanny, eerie, and fearsome moods. Dartmoor is a “wild” place but not a pristine one. It is one of the many forerunners of the damaged lands which are now caused by the ongoing assault on the larger-than-human world. It is not always clear that the *wounded* “wildness” of Dartmoor is kept in sight by Brissman or those she presents. Sometimes a wistful enchantment seems to edge out darker responses and inspirations for eco-activism – especially as people pursue their own “rewilding”, conceived here as an increased “love of nature”, rather than the degrowth re-negotiation of human relations with the larger biotic community that “rewilding” sometimes labels. However, it is understandable that inspiration and motivation require hope – which can be crushed by pervasive disaster narratives. Indeed, Brissman’s discussion of the attractions of “spirituality” offers some profound contrasts with some other interpreters’ dismissal of the seeking of modes of putatively individualized selfhood. People who have been on the frontlines of radical eco-activism are, we see, attracted to experimental and experiential “spiritualities”

as one means of building resilience and one way of shaping a kinder human kinship in the larger world.

Although there are curious omissions in the scholarship cited – works as varied as those of Stephen Sutcliffe about spirituality and those of Isabelle Stengers about ontologies and the Anthropocene – *Wild Enchantments in the Anthropocene* rewards reading, especially by emphasizing the continuous interaction of woundedness and wonder. The many acts of resistance to the deadly machine of Modernity include: complexifying understandings of enchantment and disenchantment (especially when attributed to dichotomized social processes), re-composing human relatedness within our damaged world, and finding ways to express both anger and joy in threatening times. Brissman enables us to consider these and other important themes carefully and clearly. There are unresolved issues in *Wild Enchantments in the Anthropocene*, but this is largely the result of the raising of intriguing matters in interesting and insightful ways. This is, then, a fine foundation for further discussion and engagement.

Graham Harvey

Professor, Milton Keynes

DOI: 10.51619/stk.u99ii.25077

Anders Jarlert (red.). *Lunds domkapitels och domkyrkoråds historia*. Lund: Lunds universitets kyrkohistoriska arkiv. 2021. 616 s.

Lunds domkapitels och domkyrkoråds historia är en unik publikation i två band på över 600 sidor. Unik då vi för första gången får en sammanhållen analys och beskrivning av dessa institutioners organisation och verksamhet från medeltiden till slutet av 1900-talet. Unikt är det även att projektet kom till stånd och kunde genomföras, vilket skedde genom ett initiativ av boktryckaren Per-Håkan Ohlsson (1916–2014) och en stor donation från Thora Ohlssons

stiftelse. Donationen ledde inte enbart till att projektet kunde genomföras utan även att uppsägningen på grund av arbetsbrist av de båda professorerna i kyrkohistoria, Samuel Rubenson och Anders Jarlert, hävdades, vilket gagnat utvecklingen av den kyrkohistoriska disciplinen vid Lunds universitet. Jarlert har varit projektets ledare och bokens redaktör.

Syftet med projektet har varit att belysa de skiftande funktioner som Lunds domkapitel och domkyrkoråd har haft och fortfarande har. Ett vidare syfte har varit att utreda hur funktioner som under vissa tider tillhört domkapitlet övergått till andra organ inom eller utanför kyrkan. Samtliga nio kapitel behandlar organisation och medlemmar i domkapitlet, ekonomi och kyrkorätt, liturgiska och pastorala ställningstaganden samt avstånd och eller närhet till kungamakten och påvemakten.

Inledningsvis presenterar redaktören en ”avslutande inledning” om projektet och pekar på några viktiga händelser i Lunds domkapitels och domkyrkoråds historia. Inledningen ger läsaren en god introduktion och en första förståelse för de båda institutionernas uppdrag i kyrka och samhälle. Första bandet fortsätter med att Bertil Nilsson ger generella aspekter på ”Domkapitlets uppkomst och utveckling under medeltiden”. I det andra kapitlet om ”Lunds domkapitels äldsta historia – tiden fram till 1274” diskuterar Anna Minara Ciardi framväxten av ett lundensiskt domkapitel och dess tillväxt under 1100-talet. Ciardi visar att lundakapitlet redan från början fungerade som ett nav i sin samtids kyrkliga och politiska kontext. Det var till exempel därifrån som biskopar till de övriga danska stiftet rekryterades. Ärkebiskopens status och person, menar Ciardi, var helt avgörande för relationen till kungamakten och därmed för hela kapitlet och dess kaniker. Den fortsatta utvecklingen under medeltiden undersöks dels av Ane L. Bysted med bidraget ”Fra kirkekampe til begyndende nationalkirke: Lunds domkapitel 1274–1400”, dels av Jeppe Büchert Netterstrøm i kapitlet ”Domkapitlet mellem

magt og magtesløshed: Senmiddelalder och reformationstid (1400–1536)”. Första bandet avslutas med att Per Stobaeus presenterar renässanshumanisten Christiern Pedersen (ca 1480–1554), kanske den mest kända lundakaniken, som översatte och utgav ett stort antal böcker på danska och latin. Det som gör Pedersen så speciell är att han levde i en brytningstid och att vi genom honom får en direkt inblick i händelser som format framtiden: humanismens och boktryckarkonstens tidiga skede, liksom Kalmarunionens upplösning och reformationen. Stobaeus pekar på att Pedersen även är intressant att studera för att visa bredden inom domkapitlets verksamhet, då han inte som de flesta biskopar och kaniker på senmedeltiden hade kyrkorätt som huvudämne.

Med orden ”natten mellem den 10. og 11. August 1536 blev de danske bisper fængslet i København” inleds andra bandet och Ole Bays diskussion om reformationens betydelse för domkapitlet. I ”Domkapitlet udhules: Lunds domkapitel 1536–1671” diskuterar Bay hur domkapitlet, även om lundakapitlet efter reformationen kunde fortsätta att förvalta sin rikedom, under en dramatisk tid får nya former och uppgifter. Bay pekar på att kungen inte längre visade något intresse för att domkapitlet skulle ha inflytande i biskopens och stiftets administration, vilket han menar kan ha varit avgörande för att prästerna inte längre skulle utbildas vid domkapitlet utan vid universitetet.

När Skånelandskapen övergår från det danska riket till det svenska börjar en omstöpning av domkapitlet. Enligt fredstraktaten skulle de bestämmelser som gällt under den danska tiden fortsätta att gälla. Dock visar David Gudmundsson att kapitelgodsen belades med högre skatter än under den danska tiden och hur de sedan riskerade att helt dras in till förmån för grundandet av Lunds universitet 1666. Det är just Lunds domkapitels stora jordegendomar om totalt 1 450 gårdar som gör att universitetet placerades i Lund, inte som en del av försvenskningen vilket är en seglivad myt i Lund. En

av domkapitlets uppgifter sedan medeltiden hade varit att förvalta domkyrkan, något som fortsatte efter reformationen och övergången från Danmark till Sverige. Ansvarsfördelningen hade blivit oklar när det gamla domkapitlet upphörde och uppgifterna fördelades eller hamnade mellan olika instanser. Lösningen blev ett särskilt kyrkoråd för Lunds domkyrka, domkyrkorådet, vilket tillkom år 1695 framdrivet av domkyrkans stora behov av renovering. Om detta och mycket mer skriver Gudmundsson i kapitlet "Lunds domkapitels och domkyrkoråds historia 1658–1710". Anders Jarlert fortsätter med en detaljrik framställning av "Lunds domkapitels och domkyrkoråds historia 1711–1900-talets mitt". Hela den juridiska tanken om ett domkyrkoråd bygger på domkyrkan som ett självgående rättssubjekt skild från domkyrkoförsamlingen. Varken domkapitel eller församlingens beslutande organ fick formellt inflytande över domkyrkobyggnaden. Avslutningsvis diskuterar Erik Sidenvall i kapitlet "En anomali bevarad: Domkyrkorådet under behandling i utredningsarbete och kyrkomötesdiskussioner under 1900-talets senare hälft" de kyrkorättsliga och organisatoriska utredningar och debatter som ledde fram till domkyrkorådets fortlevnad efter Svenska kyrkans relationsförändring till staten år 2000.

Genom projektets forskning och publicering av dessa volymer har vi fått en mångfacetterad bild av Lunds domkapitel och domkyrkoråds historia av vilken det tydligt framgår hur viktigt samspelet med internationella skeenden och förändringar har varit för utveckling och förändring av dessa organ liksom samspelet med det omgivande samhället. Här framträder tydligt det som ofta glöms bort: att lundensisk kyrkohistoria är en självklar del av såväl den dansk-svenska kyrkohistorien som den europeiska.

*Jan-Olof Aggedal
Docent, Lund*

DOI: 10.51619/stk.v99i1.25078

Tomas Poletti Lundström. *Trons försvarare: Idéer om religion i svensk radikalnationalism 1988–2020*. Uppsala: Uppsala universitet. 2022. 230 s.

I sin avhandling tar sig Tomas Poletti Lundström an idéer om religion i den svenska radikalnationalismen. Avhandlingen inleds med frågan: "Men är han kristen *på riktigt?*", en fråga Poletti Lundström får av en medstudent efter att ha presenterat sin uppsats om en radikalnationalist som blivit katolik. Författaren beskriver hur frågan fortsatt gäcka honom genom åren, och avhandlingen kan ses som ett inlägg i debatten om hur relationen mellan religion och radikalnationalism bör förstås: Är den ett uttryck för en sammanflätning av politisk övertygelse och religiös tro eller en form av "kidnappning" av religion för politiska syften? Det Poletti Lundströms avhandling tydligt visar är att det historiska perspektivet behövs för att fullt ut förstå denna relation. Svaret på frågan återkommer jag till längre fram.

Avhandlingens centrala frågeställning handlar om hur föreställningar om religion förstås, används och förhandlas av de studerade aktörerna. Till sin hjälp tar författaren texter publicerade under tidsperioden 1988–2020 av tre centrala aktörer inom den radikalnationalistiska miljön: Sverigedemokraterna (SD), Nordiska motståndsrörelsen (NMR) och influencern The Golden One. I detta material konstaterar Poletti Lundström att "det verkar som om religion är allestädes närvarande och frånvarande på samma gång, ett viktigt – men undflyende – begrepp under ständig förhandling" (s. 11). Utifrån det beskrivs avhandlingens syfte som att bidra till kunskapen om det svenska radikalnationalistiska landskapets ideologiska kontinuitet och förändring, genom att besvara forskningsfrågan: Hur har religion förhandlats i svensk radikalnationalism och vad har denna förhandling inneburit för ideologisk kontinuitet och förändring?

Avgörande för den ställda frågan såväl som för bevarandet av densamma är det